

Andranik Ozanyan-“milli qəhrəman” yoxsa terrorçu

Azərbaycan tarixində elə faciələr vardır ki, ondan nəinki dünya ictimaiyyəti, eyni zamanda Azərbaycan gəncliyi də məlumatsızdır. Bu günün Azərbaycan tarixçiləri isə bu faciələri tədqiq etməli və gələcək nəslə çatdırmalıdır. Bununla yetinməməli, dünya ictimaiyyətinin də diqqətini bu problemlərə yönəltməlidir, xalqımızın nələr çəkdiyini hər kəsə bildirməlidir.

Hal-hazırda Azərbaycanın bir hissəsi Ermənistan tərəfindən işğal edilmişdir. Tarix boyu isə ermənilər türk-müsəlman əhalisinə qarşı təşkil olunmuş soy-qırımlar, terrorlar həyata keçirmişlər. Bunun nəticəsində şişirtmədən demək olar ki, son yüz-yüz əlli ildə 3-4 milyon türk-müsəlman qətlə yetirilmişdir. On minlərlə insan isə öz yurd-yuvalarını tərk edib didərginlik həyatı yaşamaqdadır.

Bu qırğınları isə təbii ki, təşkil edən qaniçənlər haqqında məlumatlanmaq da vacibdir. Türk-müsəlman xalqının qəddar düşmənlərindən olan "general" Andranik Ozanyan haqqında isə demək olar ki, heç nə bilmirik. Onun Azərbaycanda, Türkiyədə, İranda törətdiyi qırğınlar isə saysız-hesabsızdır.

Son dövrlər Ermənistan Respublikasında, həmçinin erməni diasporunda Andranikin adına kitablar, məqalələr yazılmaqda, onun adını daşıyan internet sahifələri açılmaqdadır. Bütün bu çalışmalarda Andranik ermənilərin sanki bir Qaribaldisi, Roben Hudu, Corc Vaşinqtonu kimi qeyd edilməkdə və milli qəhrəman kimi qiymətləndirilməkdədir. Ermənistan Respublikasının dövlət səviyyəsində bu sahədə işləri artmaqdadır. Belə ki, Ermənistan hökuməti Andranikin Parisdə yerləşən Per-Laşez qəbristanlığından cənazəsinin İrəvana gətirilməsi haqqında qərar vermiş və 25 fevral 2000-ci ildə xüsusi nümayəndə heyəti tərəfindən Andranikin məzarı İrəvana gətirilmişdir. Onun cəsədi yenicə salınmış "Erablur" qəbristanlığında torpağa tapşırıldı. (Əgər diqqət edirsinizsə Andranikin Ermənistanda torpağa tapşırıldığı gün ermənilərin XX əsrdə xalqımızın başına gətirdiyi Xocalı qırğınının ildönümü ilə üst-üstə düşür. Burada təsadüf axtarmaq əbəsdir). On minlərlə türkün qətlə yetirilməsində bilavasitə iştirakçı olmuş, bu qətləmələrə rəhbərlik etmiş bir terrorçu "milli qəhrəman"ın yenidən dəfn olunma mərasimində erməni terroruna tarix boyu dəstək verən, terrorçulara xeyir-dua verən erməni Qriqoryan kilsəsinin katoliki II Qaragen öz nitqində Andranikin məzarının Parisdən İrəvana gətirilməsini erməni xalqı üçün şan və şərəf olduğunu qeyd etmişdir. 1988-1992-ci illərdə Qarabağda hərbi əməliyyatlarda iştirak etmiş, minlərlə azərbaycanlının qətlə yetirilməsində əli olmuş, hal-hazırda da Ermənistan Respublikasının prezidenti Robert Koçaryan da bu mərasimdə iştirak etmiş və çıxışında məzarın gətirilməsini Ermənistan üçün böyük bir tarixi hadisə olduğunu və Andranikin xeyallarının gerçəkləşdiyini qeyd etmiş və çıxışında

bunları demişdir: – "Biz bu gün burada Artsax (yəni Ermənistan tərəfindən işğal edilmiş Dağlıq Qarabağ) uğrunda canlarını qurban vermiş qəhrəmanlar və Ermənistanın sərhədlərini qoruyarkən qəhrəmancasına həlak olmuş fədailərlə yanaşı uyuyacaq fəvqəladə və əfsanəvi insanı dəfn edirik. Biz böyük Ermənistanın dahi və qəhrəman oğullarından biri, həyatı əfsanəyə dönən, özü erməni xalqının yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsinin simvolu olan şəxsiyyətlə vidalaşırıq. General Andranik Ozanyanın qəhrəmancasına ölümündən 73 il sonra öz vətəninə qovuşdu və biz Ermənistanın böyük oğluna layiq olduğu borcumuzu yalnız indi yerinə yetiririk". Bu çıxışdan tam aydın olur ki, Ermənistan Respublikası və onun prezidenti terroru və terrorçunu alqışlayır və ona öz rəğbətini gizlətmir.

Bu tədbirdə iştirak edən Ermənistan Respublikasının baş naziri A.Sarkisyan isə öz çıxışında demişdir: – "General Andranik indi burada, Erablurda dəfn olunur. O, uzun illərin ayrılığından sonra həsrətini çəkdiyi vətən qovuşub. Qəhrəman Andranik Erablurda mənim qardaşım, hamımızın "Andranikin davamçısı" adlandırdığı Vazgenin (Vazgen Sarkisyan Ermənistanın baş naziri olmuş və Ermənistan parlamentində baş verən faciədə qətlə yetirilmişdir. **Müalliflər**) yanında uyuyacaq. Mən qardaşım Vazgenə həsəd aparıram". Gülünc məntiqdir, deyilmi?! Terrora məruz qalan ilə terrorçunun yan-yana dəfn edilməsi ilə erməni xalqı fəxr edir.

Bütün bunlardan başqa hələ 1999-cu ildə Andranikin adına gümüş xatirə pulları buraxılmış, İrəvanda heykəli ucaldılmışdır.

İnsanları diri-diri quyulara yığıb üstünə daş tökən, hamilə qadınların qarnına süngü soxan, kürəklərinə qaynar samovar bağladan, baş kəsən, qan tökən, hətta ona qoşulmayan, onun fikirlərini bəyənməyən öz erməni millətindən olanları təhdid edən Andranik nəinki türklərin hətta bütün insanlığın, bəşəriyyətin düşmənidir və onu belə qəhrəman səviyyəsinə qaldırmaq əlbəttə ki, yer kürəsinin bütün insanlarının təhqir olunması deməkdir.

Bütün dünyaya səpələnən ermənilərin qəlbində yaşayan, türk qanına susamış "General Andranik" kimdir? Bu yüksək rütbəyə hansı "qəhrəmanlıqları" ilə yüksəlmişdir? Hansı nailiyyətlər qazanmışdır? Bu sualların cavabı incələndiyində görürük ki, onun bütün həyat və fəaliyyəti "erməni məsələsi"nə xidmət etməkdən ibarət olub.

Andranik 1865-ci (bəzi mənbələrə görə 1866) ildə Türkiyə ərazisində yerləşən Şəbinqarahisarda doğulmuşdu. 1890-cı ildə atası ilə mübahisəsi düşən bir türkü öldürmüş və İstanbula qaçmışdır. İstanbulda Hnçaq terror təşkilatının bir çox üzvləri ilə tanış olmuş və burada bir türk polisini öldürmüş, oradan da Batuma qaçmışdır. Bu illər erməni inqilabı hərəkatının genişləndiyi bir dövr idi. 1894-cü ildə Hnçaqlar tərəfindən təşkil olunmuş I Sasun üsyanı Osmanlılar tərəfindən yatırılrsa da, ermənilərin Rusiya və İran ərazisindən Sasun bölgəsinə məqsədli şəkildə axını təşkil edilmişdir. 24 apreldə isə Andranik bir türk çavuşu ilə qarşı-qarşıya gəlir və çavuş qılıcı ilə onu yaralayır və şikəst edir. Bu həmin 24 pərə

günüdür ki, ermənilər özlərinin milli qəhrəman hesab etdikləri Andranki Ozanyan cismani şiksət olubdur.

Bundan sonra Andranik 40 nəfər silahlı dəstəsi ilə 16 may 1895-ci ildə Sarıqamışdan Osmanlı torpaqlarına keçərək Sasuna gəlmiş və burada I Sasun üsyanının başçısı Seropun dəstəsinə qoşulmuşdur. 1899-cu ildə Seropun öldürülməsindən sonra onun yerinə Andranik keçmişdir. Onun bu pilləyə qalxmasına səbəb Seropun intiqamını alması olmuşdur. Andranikin fikrinə görə bütün erməni kəndliləri silahlandırılmalı və türklərə qarşı mübarizəyə qalxmalı idi. Onun bu fikirlərini qəbul etməyən ermənilər məhz Andranikin göstərişi ilə öldürülür və ya təhdid edilirdi. 1904-cü ildə (aprel ayında) Daşnanlar tərəfindən hazırlanmış II Sasun üsyanının hərbi idarəçiliyi Andranikin əlində idi. Təxminən 1000 nəfər erməni quldurunun iştirakı ilə keçirilən bu üsyan da Osmanlı dövləti tərəfindən yatırıldı. Andranik sağ qalmış 300-ə yaxın silahlı dəstəsi ilə Muş ətrafı dağlara çəkildi. Üsyan etməkdə məqsəd Osmanlı dövlətini parçalamaq, onun şərqində Anadolu hissəsində bir Erməni dövləti yaratmaq idi. Muş ətrafı dağlardan Andranik Van yolu ilə Cənubi Qafqaza keçdi. II Sasun üsyanının təşkilatçısı olan Andranik başa düşürdü ki, Erməni inqilabı hər hansı bir xarici gücün dəstəyi olmadan uğurla nəticələnməyəcək. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, məhz Osmanlı torpaqlarında separatçılıq, üsyan toxumu səpənlər hələ XIX əsrin əvvəllərindən Osmanlı torpaqlarında öz missioner fəaliyyətlərin genişləndirən xristian missioner təşkilatları olmuşdur. Erməni İnqilab hərəkatının daha da geniş vüsət almasına kömək edən amillərdən biri də I dünya müharibəsinin başlanması oldu. Onlar bu müharibədən öz məqsədləri – Böyük Ermənistan yaratmaq üçün geniş istifadə etməyə çalışdılar. Hələ müharibənin ilk illərindən Rusiyanın Osmanlı torpaqlarına hücumu zamanı sərhəd bölgələrində yaşayan ermənilər əsrlər boyu təcəvülçülükdə yaşadıkları Osmanlı dövlətinə xain çıxaraq Rus qüvvələrinə kömək edir, müxtəlif informasiyalar ötürür, Osmanlı qoşunlarına gələn maddi yardımı quldur basqınları nəticəsində talan edir və beləliklə Osmanlı dövləti üçün real təhlükəyə çevrilirdilər. 1914-cü ilin son aylarında Tiflisdə Erməni milli bürosunun qərarı ilə Rus ordusuna ermənilərin könüllü toplanması aksiyası keçirildi. Daşnan partiyası uzun müddət silahlı üsyanlar törədən erməniləri hərbi xidmətə çağırırdı. Andranik, Keri, Varta, Hamazasb, Armen Gero kimi minlərlə türkün qətlə yetirilməsində əli olmuş terrorçu quldur başçıları da xidmətə çağırılanlar içərisində idi. Yaranan ilk könüllü dəstələrdən birinə Andranik rəhbərlik edirdi. Onun 1000 nəfərlik silahlı dəstəsi 1914-cü ilin 16 noyabrında Şimali İran ərazisində Rus ordusuna qatıldı. Könüllü erməni dəstələrinin əsas vəzifəsi Rus ordusuna dəstək olmaq və onlara bələdçilik etməkdən ibarət idi.

Həmin dövrdə Amerikada nəşr olunan "Azparez" qəzetinin yazılarında ermənilərin əsl niyyətləri açıqcasına göstərilirdi. Erməni terrorçularına xitabən "Erməni könüllüləri, Andranik, Vartan və qardaşları, intiqam üçün silahlarınızı qınlığınızdan çıxarın, intiqam bilaistisna intiqam, mərhəmət göstərən hər bir erməni

bundan sonra alçaqdır, artıq intiqam kəlməsi ilə ermənilik eyni olmalı" erməni mətbu orqanı bütün erməniləri terrorizmdən bir mübarizə vasitəsi kimi istifadə etməyə çağırırdı.

1915-ci ilin aprel ayında Diliman yaxınlığında erməni-rus hərbi birləşmələri ilə üz-üzə gələn türk qoşunları geri çəkilməyə məcbur oldu. Vanın ələ keçirilməsindən sonra Andranik və Dronun dəstələri Bitlisə doğru irəlilədilər. Türklərdən təmizlənmiş Van, Bitlis, Ərzurum və Trabzona erməni hərbi birləşmələri gətirildi və etnik təmizləmə siyasəti həyata keçirməyə başladılar. Andranik və onun dəstəsi tutduğu ərazilərdə türkləri vəhşicəsinə qətlə yetirir, kəndləri, qəsəbələri dağıdıb, viran qoyurdu. On minlərlə türk qətlə yetirildi. Tezliklə ermənilər tərəfindən törədilən bütün bu vəhşiliklər, qətliamlar Rusları narahat etməyə başladı. Rus hökuməti heç də Şərqi Anadoluda bir erməni dövlətinin qurulmasının tərəfdarı deyildi. 1916-cı ildə erməni siyasətinə Rus hökumətinin etdiyi dəyişikliklər nəticəsində bütün erməni könüllü dəstələri ləğv edildi və nizami Rus ordusunun tərkibinə qatıldı. Lakin çox keçmədi ki, 1917-ci ildə Rusiyada daxili vəziyyətin pisləşməsi və ağırlığı ermənilərə olan münasibəti yenidən dəyişdirdi. Belə ki, işğal edilmiş torpaqları əldə saxlamaq üçün təkrar ermənilərə ehtiyac olduğunu hiss etdilər. Rusiyada inqilabın başlanması ilə əlaqədar olaraq rus qoşunları geri çəkildilər və Ərzincanda, Ərzurumda və Van bölgəsində öz yerlərinə erməni hərbi birləşmələrini saxladılar. 1918-ci il martın 2-də Rus dövlətinə etdiyi xidmətinə görə general forması ilə Ərzuruma gələn Andranik Ərzincanda mərkəzi komandanlığı öz üzərinə götürdü. Lakin Türk ordusunun uğurlu hücumu ilə Ərzincan geri alındı. Türklər artıq Ərzuruma yaxınlaşdılar. Andranik türk ordusu ilə qabaq-qabağa gəlmək qüdrətində olmadığını anlayırdı. Ərzurumda daha geniş şəkildə türk əhalisinə qarşı qətliamlar törədirdi. İki gün də şəhərdə qalan Andranik və onun dəstəsi artıq 11 martda şəhəri tərk etmək məcburiyyətində qaldı. Şəhərin 8000-ə qədər əhalisi, qoca, qadın, uşaq qətlə yetirildi. Şəhər tamamilə viran edildi və tanınmaz hala çevrilmişdi. Hələ üstəlik ermənilər geri çəkilməyə keçdikləri qəsəbə və kəndləri dağıdır, əhalisini qırırdılar. Kınalı Qaraxaç kəndində və onun ətrafında 7060 müsəlman qətlə yetirilmişdi. İlica kəndində 2000 nəfər insan işgəncə ilə öldürülmüşdü. Sarıkamışın Qarahəmzə nahiyəsində 5337 müsəlman Andranikin əmri ilə qətlə yetirildi. Ərzurumun türklərlə döyüşə girmədən təslim edilməsi onun yəni Andranikin general rütbəsindən azad edilməsi ilə nəticələndi.

İrəvanda kolordu komandanı general Nazarbəyova öz elçilərini göndərən Andranik Gümrüyə gəlmək istədiyini və Zəngəzur bölgəsində türklərə qarşı vuruşa biləcəyini bildirdi. General Nazarbəyov onun bu istəyini qəbul etdi. 1918-ci il 10 apreldə 400 nəfər Türkiyə ermənisindən ibarət "Xüsusi hərəkət birliyi" təşkil etdi. Dəstənin əsas vəzifəsi Rusiya sərhədlərini qorumaq və Türklərin Qafqaza keçməsinin qarşısını almaq idi.

1918-ci il 4 iyun Batum müqaviləsinin şərtlərini qəbul etməyən Andranikə görə Ermənistan torpaqları Ərzurumu, Vanı, Bitlisi və Muşu da əhatə etməli idi.

Lakin anlaşılmaya görə bu ərazilər öz tarixi sahiblərinin əlində qaldı. Bu müqavilə ilə də Qafqaz erməniləri ilə Türkiyə erməniləri arasında problemlər ortaya çıxdı. Ermənistan Respublikasının bu şərtlər altında varlığını rədd edən Andranik Doğu Anadoludakı qətliaamlarının Culfada, Naxçıvanda və Zəngəzurda davam etdirirdi. Andranikin əmri ilə Zəngəzur bölgəsində 10068 müsəlman öldürülmüş, 115 kənd yerlə-yeksan edilmişdi. Əsas qərargahı Naxçıvan şəhərindən 12 km uzaqlıqdakı Küncütdə yerləşən Andranik öz dəstəsi ilə 4 sentyabr 1918-ci ildə Nehrəmə hücum etmiş, lakin sərt müqavimətə rast gəlib geri çəkilməmişdi. İrəvan hökumətinə bu qətlialara görə etiraz edilən də isə, hökumət bu qanunsuz dəstələr üzərində hakimiyyətinin olmadığını bildirmiş, cavabdehliyi öz üzərindən atmışdır. Qarabağda məskunlaşmış ermənilər də öz separatçı əməllərindən geri qalmaq üçün dəfələrlə Andranikdən hərbi yardım istəmişlər. 29 noyabr 1918-ci ildə Andranik öz dəstəsi ilə Qarabağ üzərinə hücum etmiş, Şuşaya kimi irəliləyərək bilməmişlər. Andranik Qarabağ ermənilərini silahlandırmağa çalışmış və əsas məqsədi erməniləri türklərə qarşı silahlı mübarizəyə təşkilatlandırmaq, türk nüfuzunu Qarabağda aşağı salmaq, bölgənin tamamilə ermənilərin nəzarətinə keçməsinə çalışmaq idi. Lakin Azərbaycan ordusunun Qarabağda keçirdiyi hərbi əməliyyatlardan qorxan Andranik ordu ilə üz-üzə gəlməkdən çəkilməmiş, Şuşanı tərk edərək Gorusa qaçmışdı. Budur erməni xalqının milli qəhrəman hesab etdikləri Andranikin cəsarəti!

Erməni və Avropa tarixçilərinin fikirlərinə görə Andranikin Qarabağdan geri çəkilməsinin səbəbi Mudros müqaviləsinin imzalanması və İngilis General Tomsonun Andranikə göndərdiyi geri çəkilmə əmri olmuşdur və beləliklə Qarabağın Ermənistan Respublikasına birləşdirilməsi tarixi fürsəti əldən çıxmışdır. Andranikin İrəvan hökuməti ilə arası pis olduğundan və ingilislərin də dəstəyindən məhrum olmasından sonra bu bölgədə qala bilməsi mümkün olmamış, tabeçiliyində olan qüvvələrini dağıdaraq 15 may 1919-cu ildə Batumdan keçərək Parisə müraciət etmişdir.

Andranik I Dünya müharibəsi dövründə müttəfiqlərə etdiyi yardımlara görə Fransa Respublikasının rəhbəri Puan Kare tərəfindən "Legion de Honour" medalı ilə təltif edildi. 1919-cu il ərzində Londonda, Parisdə, Nyu-Yorkda dolaşaraq türk torpaqlarında Böyük Ermənistan qurulması üçün dəstək axtardı. Özünün törətdiyi vəhşilikləri, qətlialmaları, terror aktlarının türklərin üzərinə ataraq guya türklər tərəfindən ermənilərin soyqırımına məruz qalmaları təbliğatını apardı.

Andranik 1927-ci ildə ABŞ-da Frenso şəhərində öldü. Cənazəsinin İrəvana gətirilməsini Sovet hökuməti qəbul etmədi və Parisdə dəfn olundu. Onun qəbrinin üzərində abidə də ucaldıldı. O, at üzərində təsvir olunmuşdu. Onu da qeyd etmək yerinə düşərdi ki, bu "milli qəhrəmanın" at üzərində ki heykəli dəfələrlə təhqir olunub. Buna görə də erməni lobbisi abidəni mühafizə etmək üçün xüsusi tədbirlər də görmüşdür. İnsana abidə qoymaqla onu qəhrəman etmək olmaz.

Ölürkən vəsiyyətinə qəbrinin "Vətən torpaqlarına" aparılmasını və orada dəfn olunmasını istəmişdi. "Vətən torpağı" dedikdə təbii ki, o, Şərqi Anadolu tor-

paqlarını nəzərdə tuturdu. Onun bu vəsiyyəti yerinə yetirilməyib və bundan sonra da yerinə yetirilə bilməyəcək.

Mübarizə metodu kimi terrozmi seçən erməni "milli qəhrəmanı" Andranik bu adı türklərə, müsəlmanlara qarşı göstərdiyi amansızlıqları, qətliamları, medallarını isə böyük dövlətlərə Şərqi Anadolu və Qafqazda etdiyi yardımları sayəsində qazanmışdı.

İSTIFADƏ EDILMIŞ ƏDƏBİYYAT SIYAHISI

1. Calubyan Andranik. General Andranik and Anmenian Revolution Movement. New York 1988.
2. Uras Esat. Tarihde ermeniler ve ermeni meselesi. İstanbul 1987.
3. Dasnabedian Hratch. History of the Armenian Revolutionary Federation Dashnaksution (1890-1924). Milan 1989.
4. Həbibəoğlu Vəli. Terrorçu Andranik və "Böyük Ermənistan" xülyası. Bakı 2002.
5. Ekspres qəzeti 25 fevral 2000.
6. Azərbaycan qəzeti 19 aprel 2001.
7. <http://www.armeniadiaspora.com.history> 2000.